

СТРЕС В УЧИЛИЩЕ И СОЦИАЛНА ПОДКРЕПА ПРИ ЮНОШИТЕ В БЪЛГАРИЯ: РЕЗУЛТАТИ ОТ ПРЕДСТАВИТЕЛНО ИЗСЛЕДВАНЕ – HBSC 2005/6 г.

Елица Димитрова*, Лидия Василева

Настоящото изследване е фокусирано върху влиянието на училищната среда и източниците на социално-психологична подкрепа от страна на учители, съученици и родители върху появата и справянето със стреса в училище сред юношите в България. За анализ на връзката между социалната подкрепа и стреса, свързан с училищните задължения, са използвани данни от изследването „Поведение и здраве при деца в училищна възраст“ (2006 г.). Влиянието на трите основни източника на социална подкрепа в училищната възраст върху усещането за стрес е изследвано чрез дескриптивни анализи и логистични регресионни модели. При контролиране влиянието на редица демографски и психологически променливи диференциращият ефект на възрастта изчезва, ефектът на пола обаче се запазва. Анализът показва още, че ниският успех и неудовлетвореността на децата от училището са фактори, които повишават усещането за стрес. Съвместно с тях, липсата на социална подкрепа от страна на семейството, както и от страна на учителите съдейства за повишаване на стреса сред българските ученици. Въпреки че анализът не достига границата на статистическата значимост, резултатите показват, че чувството за подкрепа от страна на съучениците има превантивен ефект при усещането за стрес.

* Гл.ас. д-р Елица Димитрова — Институт за изследване на населението и човека — БАН

Адрес за контакти: elitsa_kdimitrova@yahoo.com

Теоретични предпоставки

Училището играе съществена роля в личностното развитие на децата и юношите. То се явява контекст, в който се установяват определени взаимоотношения между учители и ученици, както и между самите деца. В него се оценява индивидуалният успех и се формира отношението на ученика към учебния процес.

Преживяванията на децата и юношите в училище могат да се разглеждат като повратен момент в развитието на себевъзприятието и самооценката им. Заедно със семейството и приятелската среда тези преживявания допринасят за оформянето на разнообразни поведенчески стилове, които влияят върху физическото и социалното благополучие на подрастващите. (Nutbeam, Smith, Moore & Bauman, 1993; Hurrelmann, Leppin, & Nordlohne, 1995; Samdal, 1998).

Взаимоотношенията между учениците, степента на ангажираност и възможността за справяне с училищните задължения са пряко свързани с *усещането за стрес*, както и с наличието или липсата на *рискови поведения* от типа на повишена агресивност спрямо другите, употреба на алкохол, цигари и марихуана. (Nutbeam & Aaro, 1991; Torsheim & Wold, 2001a; Torsheim & Wold, 2001b)

Един от потенциалните източници на стрес при учениците е *училищната среда*. На базата на отношението на учители и съученици в нея се формира определен *социален климат*, който засяга справянето с учебните задължения. Неудовлетвореността от училищната среда отразява проблеми в адаптацията на отделния ученик към учебните изисквания, към постигането на успех и/или поражда трудности във взаимоотношенията с учители и съученици (Torsheim & Wold, 2001a; Василев и сътр., 2007).

Редица изследвания подчертават връзката между ниският успех в училище и дистанцираното отношение на учители и ученици, от една страна, и наличието на здравословни проблеми и агресивно поведение сред децата и юношите, от друга (Seiffge-Krenke et al., 2001; Димитрова и сътр., 2007). Резултатите от изследвания сочат, че преживяването на стрес от учебните задължения има неблагоприятен ефект върху здравната самооценка на учениците и повишава риска от тютюнопушене, употреба на алкохол и повишена агресивност спрямо другите (Христов и сътр. 2007; Димитрова, Е., 2008). И обратното, позитивната училищна среда с добър социален климат, с изявена подкрепа от страна на учители и съученици и добрата приспособеност към училището (висока успеваемост и нисък училищен стрес) могат да повишат субективното чувство за успех и компетентност и да способстват за по-добро самочувствие и удовлетвореност на децата и юношите (Supermink et al., 1997; Ravens-Sieberer et al., 2004). С други думи, училищната среда може да бъде както рисков фактор за появата на училищен стрес, така и из-